

Драган Д. Лакићевић
Институт за европске студије
Београд

Приказ
Примљен: 25. 06. 2009.

АУСТРИЈСКО ЕКОНОМСКО УЧЕЊЕ

Божо Стојановић, *Основи аустријске теорије*,
Економски факултет, Београд, 2009, стр. 426.

Књига Боже Стојановића „Основи аустријске теорије“ попуњава велики празан простор у нашој економској литератури и самим тим представља значајан интелектуални потхват. Аустријско економско учење, како каже сам аутор, чини једну од три доминантне модерне економске теорије нашег доба. Зашто је учење ове школе од стране наших економиста било хронично занемаривано и потискивано, с неколико часних изузетака, друго је питање. Ова систематски написана књига, која далеко превазилази карактер обвезне студентске литературе, представља један целовит увид у главне идејне правце Аустријске економске школе, увид који је подједнако информативан, колико и аналитички темељан у образлагању кључних економских проблема које ова школа поставља и покушава да реши.

Аутор се определио за пропеедутички приступ, а то у конкретном смислу значи да објасни општи историјски контекст у коме се учење Аустријанаца формира, као и да анализира основне проблеме са којима се они суочавају. Иако је писана као уџбеник, књига је, како садржајем тако и стилом, много више од тога. Она приказује богату еволуцију ове мисли, од оснивача школе Карла Менгера, преко Бем Баверка

и Лудвика фон Мизеса, закључно с Фридрихом фон Хајеком. Већ сваки од ових стубова велике интелектуалне грађевине за себе представља у тој мери самосвојну и оригиналну интелектуалну појаву, да је готово запањујуће говорити о јединственој школи. Но, она не само да постоји, већ је око себе окупила на десетине, па и стотине мислилаца који су деловали или делују у оквиру ње. Аутор је свестрано укључио њихов допринос основним идејним постулатима школе, као и рефлексије и примедбе водећих економиста који су полемисали с Аустријанцима. Тако смо добили једно обимно, свестрано написано дело, којим је значајно обогаћена наша економска наука.

Четири поменута мислиоца највише повезује заправо својеврсна оригинална идејна обнова традиције шкотских мислилаца, с почетка 18 века (Адама Смита, Адам Фергусона, Џошија Такера, Дејвида Хјума). Ако би се сумарно изложили ставови ових великих идејних претходника аустријске економске школе, они би се могли резимирати следећим формулама:

– друштвена теорија мора започети од јединки и њихових ставова, као конститутивних елемената за разумевања друштвене комплексности;

- делање је циљно усмерена активности ради задовољења потреба јединке (став о рационалној људској природи и тежњи да се уз минимум трошкова оствари максимум задовољења потреба);

- незнање и неизвесност као конститутивни елемент људског делања;
- став о перманентној оскудици ресурса којима човечанство располаже;
- увид о спонтаном обликовању друштвених установа који регулишу људско саобраћање (комплементарност институција тржишта и правних институција);

Решавајући значајна теоријска и практична питања свога доба Карл Менгер, родоначелник Аустријске економске школе, први је извео методолошке постулате, којим је успостављена ова веза. У својој знаменитој књизи „Истраживања о методи друштвених наука, а нарочито политичке економије“ он инсистира на методолошком индивидуализму као једином адекватном приступу којим егзактна теоријска економија може да се успостави. Он показује да се друштвени феномени не могу разумети ако се не започне од индивидуалног делања како је оно усмерено према другим људима, као и индивидуалним очекивањима како ће се ти други људи понашати. Праћењем понашања индивидуа и последица које из њих следе откривају се механизми функционисања и формирања сложених поредака, које нико није свесно обликовао, а који су ипак резултат делања јединки. Тек на тај начин, сматра Менгер, могуће је схватити неперсоналне силе које помажу јединкама да створе веће ствари него што су свесно желели и намеравали.

*

Мада је класична економска теорија дала основне претпоставке за проучавање привредних кретања, њен методолошки апарат се показао као недовољан за објашњење кључног проблема економске науке. Тај проблем гласи: како настаје вредност неке робе? Класици, попут Рикарда, су то покушали да реше позивањем на универзалне стандарде који би имали универзалну важност. Вредност је нешто што се може егзактно утврдити и математички израчунавати, а мера вредности је пронађена у уложеном раду. Тако радна теорија вредности дефинише вредност рада на основу трошења одређене количине енергије у јединици времена ради производње неког предмета.

Основни проблем настаје када се упореде „објективне“ или „природне“ цене с „тржишним ценама“. Уложена количина рада, показало се, не мора да кореспондира с ценом на тржишту, као што и исте робе често на тржишту задобијају различите вредности. Како превазићи ову противречност?

Велика имена економске науке Леон Волрас, Стенли Џевонс и Карл Менгер, независно један од другог, пронашли су решење ове загонетке: вредност робе не дефинише уложена количина рада, већ *субјективни интерес конзумента на тржишту*.

Карл Менгер је настојао да демонстрира да вредност неке робе не настаје чином производње, већ чином куповине. Другим речим, вредност као тржишни феномен се конституише на основу *субјективних одлука појединаца* да нешто користе. Корисници роба *доносе одлуке* о томе шта је за њих корисно, а шта не, које робе и услуге других желе, а које не; тек на основу укупне суме ових *преференција* роба добија

вредност на тржишту (која се манифестује преко цена). У том смислу цена може да се посматра пре свега као *друштвена чињеница*, као *нумерички* показатељ заинтересованости потрошача за дату робу. Будући да је једна од константи *conditio humana* ограничена количина добара, јединка мора стално да врши избор и да једна добра претпоставе другима. Оне бирају она добра која у том часу представљају *субјективну вредност* за њу. Сама *објективна вредност* робе на тржишту настаје као укупна сума *субјективних избора*. Теорија маргиналне (граничне) корисности постала је општеприхваћена у економској науци, с тим што ће се Аустријска економска школа разликовати од других управо инсистирањем на значају и домаћају овог субјективног елемента (како у оквиру преференција потрошача, тако и у домену предузетничког планирања).

Аутор ове књиге ће крајње педантно и разложно развити све кључне премисе Менгерововог учења, пратећи како су оне даље утицале не припаднике старије и млађе школе Аустријанаца. У том смислу он с пуним правом тврди да је „целокупна теорија капитала, али и теорија привредних циклуса аустријске школе директно или посредно заснована на Менгеровој теорији“ (стр. 156).

Шест кључних тема доминира истраживањем које је пред нама : у вези са њима преиспитују се предлози, решења и дилеме мислилаца Аустријске школе и њихових многобројних настављача и коментатора. То су уједно велике теме које доминирају и савременим економским мишљењем:

- предмет и метод економске науке;
- тржишни процес и тржишне институције;

- аустријске теорија производње: глобална визија;
- аустријска теорија капитала;
- наднице и незапосленост;
- аустријска теорија привредних циклуса;

Сваки од поменутих мислилаца (Менгер, Бем-Беварк, Мизес и Хајек) даће своје одговоре и виђење на поменутих кључних проблема економске науке. И поред свих међусобних разлика, ови теоретичари чине једно заједничко језгро у погледу основних постулата и уверења. Ако би покушали да уопштиме то становиште, оно би могло да гласи: постоји само један тип добрих институција који омогућују оптимално коришћење људских ресурса. То су институције тржишне привреде засноване на индивидуалном предузетништву и владавини права. Оне су спонтано настале кроз дугу еволуцију капиталистичког начина производње и либерално-демократских првих и политичких установа: њих у основи их не би требало мењати, већ само даље усавршавати.

У том светлу они су били велики скептици у погледу могућности успешног планирања и привређивања у друштву које је напустило постулат о тржишту као спонтаном процесу прилагођавања у коме државне институције само дају правни оквир и инструменте, али се базично не мешају у тржишну игру. Сваки облик државног интервенционизма само ће смањити ефикасну алокацију ресурса и увести још већи степен неизвесности. Ови закључци подједнако су строго дедуковани из основних премиса учења, као што су у великој мери емпиријски верификовани у реалном привредном животу.

Последња два поглавља књиге представљавају својеврстан апендикс и полемичку актуализацију Аустријског учења у светлу другачијих тумачења и виђења истих проблема. Једно од њих аутор посвећује Јозефу Шумпетеру, мислиоцу који је стасао у оквиру Аустријске економске школе (Бем-Баварков ученик и велики поштовалац), али који је развио ставове који су у много чему директно супротни осталим Аустријанцима. Његова скепса у погледу будућности индивидуалног привредног предузетништва као и методолошки ставови у погледу коришћења математике у економској науци, потпуно су га одвојили од основних начела школе. Шумпетерови ставови су утолико занимљиви што указују и на то у којој мери је ортодоксија унутар школе допринела да се многи савремени економски процеси и трендови у економској науци занемарују, а самим тим и њен утицај маргинализује.

У последњем поглављу аутор се бави односом Теорије игара и Аустријске школе. Иако су сами радови Бем-Баверка најдиректније допринели настајању теорије игара, млађа Аустријска економска школа се критички односи према овом, готово незаменљивом средству анализе у модерној микроеконо-

мији. Да бисмо резимирали овај однос послужићемо се оним што износи сам аутор: „Кључни приговор заснива се на доследном и непоколебљивом аустријском противљењу употреби формалних (математичких) метода у економским анализама... Посебно се приговора теорији игара да формализацијом афирмише концепт равнотеже, као и да недопустиво елиминише, оно што је за аустријску теорију кључно, методолошки субјективизам“ (стр. 374).

Божо Стојановић пише изузетно чистим стилом, који ову сложену грађу чини разумљивом и доступном сваком образованом читаоцу. Исто тако импресионира његово широко познавање економске теорије, тако да се с лакоћом, али и великом прецизношћу креће између великана модерне економије, непрестано компарирајући Аустријанце с другим значајним учењима. Један од доприноса ове књиге је свакако и педантно и целовито набројана основна, као и шира литертура, која омогућује читаоцу да се детаљно упозна с различитим аспектима ове богате и занимљиве мисли. За писање овакве књиге потребне су године, ако не и деценије стрпљивог рада; зато су оваква дела ретка и од великог значаја.